

ИНГЛИЗ ТИЛИ ТАЛАФФУЗИНИНГ ХУДУДИЙ ВАРИАНТЛАРИ

¹Мирзасобиров Мухриддин Адхамжон ўғли

Фарғона давлат университети, Лингвистика
(инглиз тили) 2-босқич магистранти,

²Мирзаева Дилшода Икромжоновна

Фарғона давлат университети,
филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
mirzasobirov995@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7359286>

ARTICLE INFO

Received: 14th November 2022

Accepted: 21st November 2022

Online: 24th November 2022

KEY WORDS

Талаффуз, товуш, фонетик
вариант, талаффуз
вариант, транскрипция,
вариформа, сегмент,
варияция.

ABSTRACT

Мазкур мақола инглиз тилидаги сўзларининг фонетик хусусиятлари ҳамда уларнинг талаффуз вариантларини ўрганишга бағишланади. Бу масалани ёритишдан аввал инглиз тили фонетик тизими хусусиятлари ҳақида фикр юритиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Инглиз тили Буюк Британия худудидан чиқиб ҳозирги АҚШ, Канада, Аستراليا, Янги Зеландияга, Жанубий Африка ва бошқа кўпгина худудларга тарқалган. Ҳозирги кунда инглиз тили 54 давлатнинг расмий тили ҳисобланиб, сайёрада яшаётган 7 млрд. аҳолининг 380 - 400 млн. Ушбу тилдан она тили ва 1.4 млрд.га яқин аҳоли ундан иккинчи тил сифатида фойдаланади. Адабий инглиз тилининг фарқлари ҳақида гапирилганда, аввало энг асосийси Британча ва Американча инглиз тили ҳақида сўз юритилади. Чунки инглиз тилининг асосий фарқли жиҳатлари ушбу икки тилда намоён бўлади. Аммо, дастлаб худудий вариантларнинг лексик фарқлари ҳақида умумий маълумот бериб ўтиш зарур. Бугунги кунимизда Бритисизм, Американизм, Австралиянизм, Канаданализм каби

худудий хусусиятларга бўлинган шакллар ва атамаларни учратамиз. Инглиз тилидаги худудий фарқларни тилшунос ва филологлар бир тушунча учун турли атамалар турли вариантларда турлича учраши билан изоҳлашади. Масалан: government-administration бу икки сўзнинг синонимик жуфтлик сифатида бир маънонинг икки кўриниши сифатида қабул қилинган. Аммо, бири американча инглиз тилида, иккинчиси британча инглиз тилида кенг тарқалган сўз эканлигини унутмаслик керак.

Ҳар қандай тилда бўлгани сингари, инглиз тилида ҳам талаффузнинг кўплаб турлари мавжуд. Британия оролларидаги деярли ҳар бир аҳоли пунктнинг талаффузи уни бошқа аҳоли пунктларининг талаффузидан ажратиб турадиган ўзига хос

хусусиятларга эга. Бундан ташқари, тил ва талаффуз ижтимоий таъсирга эга. У синфий фарқларни, таълим ва тарбияни акс еттиради. Ижтимоий жиҳатдан чекланган одамлар томонидан сўзлашадиган ва фақат маълум жойларда қўлланиладиган турлар диалект деб аталади. Шунинг учун маҳаллий шевалар ва ижтимоий диалектлар мавжуд. Бу турларнинг барчаси кўплаб умумийликларга эга. Мазкур тиллардан бири инглиз тили ҳисобланади. [5, 168]

Демак, инглиз тилининг турли ҳудудларда ривожланган ва қўлланилаётган вариантлар ўзаро бир бирини тўлдирар экан. Бу каби таҳлиллар учун инглиз тилининг икки асосий ҳудудий варианты британча инглиз тили ва американча инглиз тилини олган маъқул. Чунки бу икки вариант стандарт инглиз тилининг асл ўзаги ва манбаи ҳисобланади. Диалектларнинг талаффуз, луғат ва грамматик тузилишида ўзига хос хусусиятлари бор. Оммавий ахборот воситалари (радио, телевидение, кино) туфайли аҳолининг ҳаракатчанлиги кучайиши, аҳолининг шаҳарларда тўпланиши ва шу каби омиллар таъсирида диалектал фарқлар камаймоқда. RP қисқартмаси (қабул қилинган талаффуз) анъанавий равишда Лондонда ва Англиянинг жануби-шарқида яшовчи одамларнинг ва шу тарзда гапирадиган бошқа одамларнинг стандарт талаффуз меёрларини англатади.

Американча ва Британча инглиз тили фарқларини замонларни ишлатилишида, сўзлар талаффузида, ёзилишида, предлогларни қўллашда, шартли белгиларда, тиниш

белгиларини ишлатишда ва яна бир неча ҳолатларда кўриш мумкин. Ёш бола бирор сўзни инглиз тилидаги талаффуз қоидаларини ўргатувчига тақлид қилган ҳолатда ёдлайди ва қайтаришга ҳаракат қилади. Чунки тил фақат ўрганиладиган жараён эмас, балки у эгалланади. Чунки ҳеч ким она қорнидан бирор тилни билиб туғилмайди, балки атроф муҳит таъсирида, эшитган тили билан онги очилиб, тили ривожланади. Шунинг учу ҳам тил ўрганишнинг энг дастлабки усуллари бу эшитиб, такрорлаш ва кичик кичик нутқ бирликлари диалоглар билан мулоқотга киришишдир. Тил ўрганишда муҳит энг асосий нарса, масалан, ота онаси уйда рус тилида сўзлашувчи оила болалари рус тилини ўзлаштиради, (ҳеч қандай грамматика қоидаларисиз). Шундай экан инглиз тилини ўргатишда ҳам шундай муҳитни яратиш (ҳеч бўлмаганда фақат дарсларда) ўргатувчидан талаб этиладиган энг муҳим нарса. [2, 78]

Инглиз тилини тил сифатида ўрганар эканмиз, унда мавжуд бўлган шевага хос сўзлар, лаҳчалар хилма хиллигига гувоҳ бўламиз. Шевага хос сўзлар айнан маълум бир ҳудудуд ёки минтақа кишиларигагина тушунарли ва таниш бўлган сўзлар бўлиб, улар тил ривожи ва луғат бойлигининг ошишида бевосита хизмат қилади. Шунингдек, шевага хос сўзлар адабий тил қоидаларидан йироқ фақатгина сўзлашув услубида ишлатилиб, тилнинг адабий нормаларига бўйсунмайди. Улар стандарт инглиз тилидан грамматик, талаффуз, ва луғат таркиби билан фарқланади. Аслида шевага хос сўзлар асосий 3 қисмга: ҳудудий шевага хос

сўзлар, классик яъни фақат аҳолининг юқори ёшдаги эски авлод вакиллари ишлатувчи шевага оид сўзлар ва адабиётда ҳам маъно нозикликлари учун ишлатилувчи шевага доир сўзларга бўлинади. [7, 9]

Диалектлардан ташқари инглиз тилидаги турли акцент кўринишлари ҳам мавжуддир. Бу ҳам тилнинг турли вариантларида турлича. Акцент тилдаги таллафуз қоидаларини турличалиги билан изоҳланади. Диалектда қайсидир маънода грамматик қоидалар мавжуд бўлиб, маҳаллий луғатни ҳам шакллантирган бўлади. Лекин стандарт инглиз тилида аммо ўзининг маҳаллий аксенти билан гап гапириш мумкин. Шу жиҳатдан аксентни бу тилдаги табиий, тўхтатиб бўлмас, аммо ўзгартирса ривожлантирса бўладиган жараён дир. Фактларга кўра, Стандарт инглиз тилида сўзлашувчи аҳолининг 3 ёки 5 фоизигина маҳаллий

аксентларсиз гапиради. Бу эса аксентсиз стандарт инглиз тили бўлиши мумкин эмас деган фикрга яққол далил дир. Аксентсиз стандарт инглиз тилида гаплашувчилар аксентлари инглиз тилисини баъзида BBC инглиз тили аксенти деб ҳам аташади.

Юқоридаги таҳлиллар ва солиштирмалар шуни кўрсатадики, инглиз тилининг ҳамма вариантлари асосида Британча инглиз тили бўлиб, уни биров ўзгаришлар билан бўлсада турланган жиҳатларининг қолган тил вариантларида кўришимиз мумкин. Лекин стандарт инглиз тили қонун қоидалари учун ҳам Британча инглиз тилининг асос қилиб олинганлиги бунга сабаб бўлиши мумкин. Чунки ҳамма тил ўрганувчи ҳам ўргатувчи ҳам тилда мукамалликка эришишни ва ўша тилни тўлиқ тушунишни хоҳлайди.

References:

1. Mesthrie, Rajend (ed). Varieties of English: vol 4, Africa, South and Southeast Asia (Berlin and NY: Mouton de Gruyter). 2008.
2. Mugglestone, Lynda. The Oxford History of English. Oxford: Oxford University Press. 2006.
3. Moore, B. Speaking our language: the story of Australian English, Oxford University Press, Melbourne. 2008. p. 69.
4. Azimjon Latifjon o'g'li Melikuziev. (2022). HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(10), 126–128. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/UAH57>
5. Khakimov, M. K., & ugli Melikuziev, A. L. (2022). The History of Paralinguistic Researches. *International Journal of Culture and Modernity*, 13, 90-95.
6. <https://studfile.net/preview/5271319/page:4/>
7. Thorne, Sarah. *Mastering Advanced English Language*. (Basingstoke: Macmillan) 1997.
8. Wright, Laura. *The Development of Standard English, 1300 - 1800: Theories, descriptions, conflicts*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000.
9. <http://www.Englishteaching.org.uk> (British Council)
10. <http://www.ziyonet.uz> (Ўзбекистон миллий кутубхонаси)

11. [http:// www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org) (Project Gutenberg Website)
12. <http://www.Define Stoop at Dictionary.com>